

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Şubat/February 2026, s. 15: 151-190

İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Kimlik, Sembolizm ve Etnografik Kodlar
Identity, Symbolism and Ethnographic Codes in Pre-Islamic Turkish Clothing

Minara GULİYEVA

Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü
Asst. Prof., Hacettepe University
Faculty of Literature, Department of Turkish Folklore
ozkul@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9072-4165

Özkul ÇOBANOĞLU

Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü.
Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of Turkish
Folklore

minara.guliyeva@comu.edu.tr /
ORCID: 0000-0002-1409-4197

DOI: 10.56720/mevzu.1826171

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Kasım / November 2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Ocak / January 2026

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Şubat / February 2026

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Şubat / February

Atf / Citation: Guliyeva, Minara - Çobanoğlu, Özkul. "İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Kimlik, Sembolizm ve Etnografik Kodlar". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (Şubat 2026): 151-190. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1826171>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Türkler tarih boyunca sahip oldukları zengin kültürel miras ve sanatsal üretimleriyle Avrasya coğrafyasının önemli uygarlıkları arasında yer almıştır. Bu kültürel birikimin önemli bir parçasını ise giyim-kuşam oluşturmaktadır. Bu çalışma, İslamiyet öncesi Türklerin giyim-kuşam pratiklerini kimlik, sembolizm ve etnografik kodlar bağlamında incelemektedir. Bozkır yaşamının koşulları, ekonomik faaliyetler, inanç sistemleri ve toplumsal yapılanma, giyimin yalnızca işlevsel bir unsur değil; aynı zamanda kimlik ve aidiyetin göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Giysi ve süs unsurları, bireyin sosyal statüsünü, cinsiyetini, yaşını ve mensup olduğu boy ya da topluluğu işaret eden sembolik bir dil işlevi görmüştür. Arkeolojik bulgular, kaya resimleri, Kazak ve Rus kaynakları ile Orta Asya kurganlarından elde edilen tekstil kalıntıları, Türklerin kullandığı dokuma teknikleri, motifler ve malzeme tercihleri hakkında önemli veriler sunmaktadır. Giysilerde kullanılan hayvan üslubu, mitolojik figürler, renk ve desen seçimleri, yalnızca estetik tercih değil; kozmolojik tasavvurun, şaman inanç sisteminin ve toplumsal hiyerarşinin bir yansımasıdır. Özellikle başlıklar, kemerler, takılar ve kaftan türü giysiler, kolektif bellekte kimliğin görsel kodları olarak dikkat çekmektedir. Çalışmada, İslamiyet öncesi Türk giyiminin, günümüz Türk kültüründe hâlen izleri görülebilen güçlü sembolik ve etnografik kodlarıyla bir “kimlik hafızası” işlevi gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda makale, Türk kültür tarihinin sürekliliğini anlamak ve modern kimlik inşasında geçmişin izlerini değerlendirmek açısından önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet öncesi Türkler, giyim-kuşam, kimlik, sembolizm, etnografik kodlar, kültürel hafıza.

Abstract

Throughout history, Turks have been among the prominent civilizations of the Eurasian geography due to their rich cultural heritage and artistic production. Clothing constitutes an important part of this cultural accumulation. This study examines the clothing practices of pre-Islamic Turks within the context of identity formation, symbolism, and ethnographic codes. The conditions of steppe life, economic activities, belief systems, and social structure reveal that clothing is not merely a functional element but also an

indicator of identity and belonging. Clothing and decorative elements have served as a symbolic language indicating an individual's social status, gender, age, and the tribe or community to which they belong. Archaeological findings, rock paintings, Kazakh and Russian sources, and textile remains obtained from Central Asian kurgans provide important data on the weaving techniques, motifs, and material preferences used by the Turks. The animal styles, mythological figures, color and pattern choices used in clothing are not merely aesthetic preferences; they are a reflection of cosmological conception, the shamanic belief system, and social hierarchy. Headwear, belts, jewelry, and caftan-type garments, in particular, stand out as visual codes of identity in the collective memory. The study concludes that pre-Islamic Turkish clothing served as a "memory of identity" with its powerful symbolic and ethnographic codes, traces of which can still be seen in today's Turkish culture. In this context, the article aims to make an important contribution to understanding the continuity of Turkish cultural history and evaluating the traces of the past in the construction of modern identity.

Keywords: Pre-Islamic Turks, clothing, identity, symbolism, ethnographic codes, cultural memory.

Etik Beyan	Bu çalışma Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu danışmanlığında hazırlanan "Türk Bozkır Kültüründe Giyim Kuşam" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması / <i>Conceiving the Study</i> : MG (%55), ÖÇ (%45) Veri Toplanması / <i>Data Collection</i> : MG (%70), ÖÇ (%30) Veri Analizi / <i>Data Analysis</i> : MG (%60), ÖÇ (%40) Makalenin Yazımı / <i>Writing up</i> : MG (%80), ÖÇ (%20) Makale Gönderimi ve Revizyonu / <i>Submission and Revision</i> : MG (%90), ÖÇ (%10)

Giriş

İslamiyet öncesi Türk tarihi, geniş bir coğrafyada farklı kültürlerle etkileşim içinde gelişen dinamik bir dönemi ifade etmektedir. Orta Asya

bozkırlarında şekillenen bu kültürel ortam, yalnızca siyasi ve askerî başarılarla değil, aynı zamanda giyim-kuşam ve maddi kültür alanındaki özgün unsurlarıyla da dikkat çekmektedir (Ögel, 1978, 153). Bu dönemde ortaya çıkan giyim, tekstil, kumaş ve motifler; toplumsal yapı, inanç sistemi ve sanatsal ifade biçimleri hakkında değerli ipuçları sunmaktadır. Özellikle giyim unsurlarında kullanılan malzemeler, renkler, süslemeler ve motifler; kimlik, sembolizm ve etnografik kodların bir arada görüldüğü zengin bir kültürel alan sunmaktadır (Esin, 1978, 106-107).

Giyim-kuşam, İslamiyet öncesi Türk toplumunda yalnızca günlük yaşamın bir unsuru olmanın ötesinde kimlik belirleyicisi, statü göstergesi ve sembolik anlamların taşıyıcısı olmuştur. Bu bağlamda giyim-kuşam; bireyin kimliğini, mesleğini ya da ait olduğu coğrafyayı yansıtan bir gösterge olmanın yanı sıra, kullanılan kumaş türü, giysinin giyiliş biçimi ve sırası, renk tercihleri ile süsleme ve nakışları aracılığıyla da sembolik anlamlar taşımaktadır (Serbest, 2023, 196). Kıyafetlerde kullanılan malzeme, renk, motif ve süslemeler; inanç sistemleri, mitolojik semboller ve toplumsal rollerle yakından ilişkilidir (Zümbül-Değerli, 2022, 2004). Bu sembolik unsurların ortaya çıkışı ve taşıdığı anlamlar; tarihsel deneyimler, yaşanmış olaylar ve bunlara bağlı gelişen süreçlerin bir sonucudur (Serbest, 2023, 196). Kağanlar, beyler ve savaşçılar için kullanılan görkemli kıyafetler, otoritenin ve statünün göstergesi olurken; halkın gündelik giysileri işlevselliği ve pratikliği ön planda tutmuştur. Bu bağlamda, giyim-kuşam unsurlarının işlevsellik ile sembolizm arasında bir köprü kurduğu görülmektedir. Giysilerdeki motifler ve renk tercihleri, mitolojik sembollerle iç içe geçmiş olup, toplumsal kimliğin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Artun, 2008, 49).

Göçebe yaşam tarzının doğurduğu ihtiyaçlar, giyim-kuşamın biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. Göçebe yaşam tarzının ihtiyaçlarına uygun olarak gelişen giyim unsurları hem işlevsel hem de estetik yönleriyle öne çıkmıştır. Deri, keçe, kürk ve yün gibi doğal malzemeler hem iklim koşullarına uyum sağlama hem de kolay ulaşılabilir olmaları nedeniyle günlük kullanımda yaygın olarak tercih edilmiştir (Çoruhlu, 2020, 138-141; Diyarbakirli, 1993, 18). Bununla birlikte, süslemeler ve işleme teknikleri estetik kaygılar dışında sembolik anlamlarla da ilişkilendirilmiştir. Örneğin, kartal, kurt ve boğa gibi motiflerin giysilerde yer alması, hem koruyucu işlev gören totemik semboller

hem de kimlik vurgusunun görsel bir ifadesi olmuştur (Seroşevskiy, 1896, 626; Lopsan, 1999, 347).

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamının anlaşılmasında, mitoloji ve inanç sistemleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Giysilerde kullanılan hayvan figürleri, koruyucu ve kutsal anlamlarla da ilişkilendirilmiştir. Örneğin, kurt figürü toplumsal hafızada bir ata sembolü olarak kabul edilmiş, kartal ise gökyüzüyle ve Tanrı inancıyla ilişkilendirilmiştir (Çoruhlu, 2020, 265-266; Kafesoğlu, 1983, 237). Bu semboller giysi ve takılarda sıkça karşımıza çıkmakta, bireylerin sosyal kimliğinin yanı sıra ruhani dünyayla olan bağını da görünür kılmaktadır. Bunun yanında, giyim-kuşam unsurları törensel pratiklerde de merkezî bir öneme sahiptir. Toy, kurultay, cenaze ve dinî ritüellerde kullanılan özel giysiler, sıradan giyimden ayrılmıştır. Bu özel giysilerde süsleme yoğunluğu artmış, motifler daha belirgin sembolik anlamlar taşımıştır (Roux, 2015, 127). Ritüel bağlamında kullanılan giysiler, topluluk içindeki hiyerarşiyi vurgularken aynı zamanda kutsal olanla dünyevi olan arasında bir köprü işlevi görmüştür (Kafesoğlu, 1983, 301).

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşama, dönemin sosyokültürel yapısını yansıttığının yanı sıra Türk kültürünün tarihsel sürekliliğini ortaya koyan önemli göstergelerden biridir. Türklerin ilk yerleşim alanı olan Orta Asya'da iklim, coğrafya ve yaşam koşullarının belirleyiciliğinde yaklaşık 3.500 yıl süren bozkır yaşamına dayalı özgün bir kültür ve buna bağlı bir giyim anlayışı gelişmiştir. Orta Asya bozkırlarında şekillenen bu giyim kültürü, doğudan batıya doğru gerçekleşen göçler aracılığıyla Anadolu'ya taşınmış ve Osmanlı giyim geleneklerine kadar uzanan etkilerini sürdürmüştür (Gömeç, 2000, 63-64). Özellikle Oğuz boyları ve Uygur Türkleri üzerinden gerçekleşen bu hareketlilik, farklı kültürel unsurların kaynaşmasını sağlamış; Türk giysilerinin biçimsel özellikleri, kuşanma pratikleri ve kullanılan malzemeler yeni coğrafi ve iklimsel koşullar ile kültürlerarası etkileşimler doğrultusunda zaman içinde yeniden biçimlenmiştir (Ertürk, 2018, 11; Koç, Koca, 2023, 266). Bu süreçte tarihsel birikim, inanç sistemlerindeki dönüşümler ve coğrafi çevre birlikte etkili olmuş; giyim-kuşam, Türk toplumlarının kimlik inşasında güçlü bir kültürel unsur olarak sürekliliğini korumuştur (Arıç, 2006, 142; Guliyeva-Meydan, 2020, 170).

Bu bilgiler ışığında makale, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamının tarihsel özelliklerini, özellikle kimlik, sembolizm ve etnografik kodlar bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle kimlik, sembolizm ve etnografik kodlar bağlamında; kullanılan malzemeler, üretim teknikleri ve motiflerin anlamları ele alınmıştır. Ayrıca, bu unsurların toplumsal yapı, dinî inançlar ve kültürel değerlerle nasıl ilişkilendiği tartışılarak, bozkır toplumlarının kültürel dokusuna dair kapsamlı bir inceleme sunulmuştur. İslamiyet öncesi Türk toplumunun giyim-kuşam pratiklerini anlamak, yalnızca tarihsel bir merak unsuru değil, aynı zamanda kimliğin, sembolizmin ve etnografik kodların çözülmesi açısından da büyük önem taşır. Giyim unsurlarındaki sembolik dil, toplulukların inanç sistemlerini, sosyal ilişkilerini ve sanatsal geleneklerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamına dair kapsamlı bir inceleme, günümüz kültürel mirasının kökenlerini anlamada da değerli bir katkı sunmaktadır.

1. Yöntem

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında kimlik, sembolizm ve etnografik kodların tarihsel özelliklerini incelemek için çok yönlü bir yaklaşım benimsenecektir. Bu çalışma, arkeolojik buluntular, müze koleksiyonları, kaya resimleri, heykelcikler, mezar buluntuları gibi birincil kaynakların yanı sıra, akademik araştırmalar, tarihsel incelemeler ve ikonografik çözümlenmeleri içeren ikincil kaynakların bir kombinasyonuna dayanmaktadır. Bu bağlamda, İslamiyet öncesi döneme ışık tutan arkeolojik kazı raporları, kurgan buluntuları da değerlendirilmiştir.

Birincil kaynaklar, dönemin giyim unsurlarında kullanılan malzemeler, üretim teknikleri, motifler ve sembolik anlamlar hakkında doğrudan bilgi sağlayacaktır. İkincil kaynaklar olan akademik makaleler, kitaplar ve kültürel analizler ise, bu bilgilerin yorumlanması ve tarihsel bağlam içerisinde bütüncül bir şekilde ele alınmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, görsel temsillerin- özellikle kaya resimleri, taş heykeller ve sanat eserlerindeki figüratif tasvirlerin incelenmesi, giyim-kuşamın sembolik boyutlarını ve kimliksel yansımalarını anlamada kritik bir rol oynayacaktır.

Analiz, karşılaştırmalı ve bağlamsal bir yaklaşımla yürütülmüştür. Bu kapsamda İslamiyet öncesi Türklerin giyim ve kuşam pratiklerini şekillendiren

sosyokültürel, dinî ve mitolojik etkiler dikkate alınmıştır. Genel olarak, bu metodoloji, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamının kimlik, sembolizm ve etnografik kodlar bağlamında kapsamlı bir incelemesini sunmayı amaçlamaktadır.

2. Bulgular

Bu çalışmada elde edilen bulgular, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamının yalnızca iklimsel ve işlevsel gereksinimlere bağlı bir unsur olmadığını; kimlik inşası, sembolik anlamlandırma ve etnografik temsil bağlamında çok katmanlı bir kültürel yapı sunduğunu ortaya koymaktadır. Giyim ve süslenme unsurları, bireysel ve kolektif kimliğin görünür kılınmasında temel bir iletişim aracı olarak işlev görmüştür.

Araştırma bulguları, giysi ve aksesuarların bireyin toplumsal statüsünü, cinsiyetini, yaşını ve mensup olduğu boy ya da topluluğu belirgin biçimde yansıttığını göstermektedir. Özellikle başlıklar, kemerler, takılar ve kaftan türü giysiler, sosyal hiyerarşinin ve toplumsal rollerin görsel kodları olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurların biçim, süsleme ve kullanım farklılıkları, Türklere kimliğin giyim aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

Bulgular, giyim-kuşamda kullanılan renk, motif ve hayvan figürlerinin Türk inanç sistemi, mitolojik anlatılar ve kozmolojik tasavvurlarla doğrudan ilişkili güçlü sembolik anlamlar taşıdığını ortaya koymaktadır. Hayvan üslubu, koruyucu ve kutsal nitelikleriyle yalnızca estetik bir tercih değil; aynı zamanda şaman inanç sisteminin ve evren tasavvurunun görsel bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Renk ve desen seçimlerinin ise statü, güç ve kutsallık gibi kavramlarla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.

Ayrıca malzeme kullanımı, üretim teknikleri ve bölgesel farklılıklar, giyimin Türklerin yaşam biçimini, ekonomik faaliyetlerini ve çevresel koşullarını yansıtan önemli etnografik kodlar sunduğunu göstermektedir. Arkeolojik bulgular, kaya resimleri ve Orta Asya kurganlarından elde edilen tekstil kalıntıları, dokuma teknikleri ve malzeme tercihlerinin yalnızca teknik bilgi değil; aynı zamanda kültürel sürekliliğin göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, araştırma bulguları İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamının, bireysel ve kolektif kimliğin inşasında belirleyici bir rol üstlendiğini; sembolik ve etnografik kodlar aracılığıyla kültürel hafızanın kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlayan temel bir ifade alanı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Araştırmada incelenen kaynaklar 3 başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar; Türk giyim-kuşamında kimlik, Türk giyim-kuşamında sembolizm ve Türk giyim-kuşamında etnografik kodlar şeklindedir.

2.1. İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Kimlik

İslamiyet öncesi Türklerin giysileri, göçebe hayat biçimine ve hayvancılığa bağlı olarak deri, kürk, keçe ve kalın yünlü dokumalardan oluşmaktaydı. Bu tercihler literatürde hem iklim-fonksiyonel (soğuk, rüzgâr, at üzerinde rahatlık) hem de üretim-erişim (hayvan ürünleri) bağlamında açıklanmıştır (Arıç, 2006, 143). Bu kapsamda yün, deri ve kürk gibi malzemeler hem işlevsel (korunma) hem de kimlik belirleyici malzemeler olarak öne çıkmıştır. Bu durum kıyafetin kimlik göstergesi olmasının ilk katmanını oluşturur. Bu malzeme tercihleri topluluğun yaşam biçimini (göçebe/atlı) ve dolayısıyla kolektif kimliğini gösterdiği söylenebilir (Guliyeva-Meydan, 2020, 171).

İslamiyet öncesi Türklerde giysi biçimleri, yalnızca gündelik yaşamın gerekliliklerini karşılayan pratik unsurlar olmanın yanı sıra, toplum içindeki statü ve hiyerarşiyi de görünür kılan önemli kimlik göstergeleriydi. Göçebe yaşam tarzının etkisiyle pantolon, diz boyu kaftan, iç gömlek, uzun kollu tunik ve yüksek konçlu çizmeler en yaygın giyim öğeleri arasında yer almaktaydı. Özellikle pantolon ve çizmelerin at binmeye elverişli olması, bu parçaların hem fonksiyonel hem de kültürel bir kimlik işaretine dönüşmesini sağlamıştır (Ögel, 1991, 113-116; Arıç, 2006, 143; Kafesoğlu, 1983, 306-307).

Giysi biçimlerinde kullanılan kesim ve süsleme unsurları, bireyin toplumdaki konumunu yansıtan semboller hâline gelmiştir. Aristokrat sınıf ve askerî-siyasi elitin giydiği kaftanlar genellikle ipek, ince yün veya kaliteli dokuma kumaşlardan yapılmış, üzerine değerli taşlarla süslenmiş kemerler ya da işlemeli aksesuarlar eklenmiştir. Buna karşılık halk tabakasının giyimi daha çok deri, keçe ve kalın yünlü kumaşlardan oluşmuş, süslemeden ziyade

dayanıklılık ön plana çıkmıştır (Guliyeva- Meydan, 2020, 171; Arıç, 2006, 143; Zümbül- Değerli, 2022, 2006).

Giysi biçimleri aynı zamanda törensel işlevlere sahiptir. Kaftanların özel günlerde farklı renk ve desenlerde kullanılması, bireyin ait olduğu zümreyi ya da törensel rolünü belirtmekteydi. Nitekim mezar buluntularında yüksek statüye sahip kişilerin özel işlemeli giysiler ve değerli metal kemer tokalarıyla gömüldüğü tespit edilmiştir. Bu bulgular, giysinin yalnızca koruyucu bir unsur değil, bireyin sosyal kimliğini ve prestijini yansıtan görsel bir dil işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır (Koca vd., 2007, 232); Guliyeva- Meydan, 2020, 171). Dolayısıyla İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında biçimsel farklılıklar, bireyin toplum içindeki konumunun belirgin birer göstergesi olmuştur. Giysilerin kesimi, malzemesi ve süslemesi yalnızca iklim ve yaşam koşullarının dayattığı pratik ihtiyaçlarla değil, aynı zamanda sosyal tabakalaşma ve statü farklılıklarıyla da şekillenmiştir (Kutlu-Özmen, 2008, 312). Bu nedenle giyim-kuşam, dönemin toplumsal yapısını anlamada önemli bir kültürel veri kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında cinsiyet ve yaş faktörleri, kıyafetin biçiminde, süslemesinde ve kullanılan aksesuarlarda belirleyici bir rol oynamıştır. Giysi yalnızca bireyin toplumsal konumunu değil, aynı zamanda kadın-erkek ayrımını ve yaşam döngüsündeki farklı evreleri de görünür kılmıştır. Bu bağlamda kıyafet, bireyin biyolojik kimliğini toplumsal düzlemde tanımlayan ve pekiştiren bir araç olarak işlev görmüştür (Kutlu-Özmen, 2008, 311; Koca, 2012, 147).

Kadın giyimi, erkek giyiminden çoğu zaman süsleme düzeyi ve aksesuar çeşitliliği açısından ayrılmaktaydı. Kadınların kıyafetlerinde renk kullanımının daha zengin olduğu, başlık ve örtü biçimlerinin cinsiyetin en belirgin göstergelerinden biri hâline geldiği bilinmektedir. Ayrıca kadınların takı, küpe, kolye ve kemer süsleri gibi aksesuarlarla kimliklerini vurguladıkları; bu süslerin aynı zamanda toplumsal statü ve evlilik durumuna işaret ettiği çeşitli arkeolojik buluntularla desteklenmiştir (Arıç, 2006, 143). Erkek giyimi ise özellikle savaşçı kimliğin ve atlı göçebe kültürünün ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Pantolon, diz üstü çizmeler ve kemer, erkek kimliğinin temel unsurları arasında sayılmış; bu parçalar hem işlevsel hem de toplumsal rolü

yansıtan göstergeler hâline gelmiştir. Erkeklerin kullandığı silah taşıma aparatları, kemer tokaları ve işlemeler, savaşçılık ve koruyuculuk rolleriyle bağlantılı semboller taşımıştır (Guliyeva- Meydan, 2020, 186-187).

Yaş faktörü de giyimde kendini göstermiştir. Genç bireylerin daha canlı ve parlak renkler tercih ettiği, orta yaşlı ve yaşlıların ise canlı renklerin aksine soğuk renk tonlarına yöneldiği araştırmalarda ortaya konmuştur (Akt: Serbest, 2023, 208-209). Özellikle yas dönemlerinde koyu renklerin tercih edilmesi, giysinin toplumsal ve ritüel işlevini yansıtan önemli bir göstergedir. Ayrıca çocukların giysilerinin genellikle basit, süslemeden uzak ve hareket kolaylığı sağlayacak biçimde düzenlenmesi, yaşa göre farklılaşmanın günlük hayatta da hissedildiğini göstermektedir (Kurt, 2022, 39; Koç- Koca, 2023, 235). Dolayısıyla cinsiyet ve yaş, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında kimliğin çok katmanlı boyutlarını açığa çıkaran temel unsurlar olmuştur. Giysi, bireyin toplumsal rollerini, biyolojik farklılıklarını ve yaşam evresini görünür kılarak kimliğin en somut göstergelerinden biri hâline gelmiştir.

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında kemer, kuşak ve çeşitli aksesuarlar, giysiyi tamamlayan yardımcı unsurlar olmanın ötesinde, bireyin toplum içindeki statüsünü, mesleğini ve sosyal rolünü yansıtan sembolik araçlar olarak önemli bir işlev üstlenmiştir. Kemerler, özellikle göçebe yaşamın pratik ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra, sahip oldukları süslemeler ve taşıdıkları eşyalarla kimlik göstergesi hâline gelmiştir. Arkeolojik buluntular ve ikonografik tasvirler, kemerlerin çoğunlukla metal tokalarla, deri ya da kumaş kayışlarla oluşturulduğunu ve üzerlerinde ayrıntılı işlemeler bulunduğunu göstermektedir. Bu işlemeler ve kullanılan malzemenin niteliği, bireyin toplumdaki statüsünü işaret eden önemli göstergelerden biri olmuştur. Nitekim zengin metal tokalara sahip kemerler, genellikle askerî elitler, yönetici sınıf ya da yüksek statülü bireylerle ilişkilendirilmiştir (Koç- Koca, 2023, 236; Diyarbakirli, 1993, 18; Bozcu, 2009, 13).

Kemerin işlevsel yönü de kimlik boyutunu desteklemiştir. Silah taşıma kılıfları, bıçaklar, küçük kese veya eşyaların asılmasına imkân tanıyan kemerler, özellikle savaşçı kimliğin ve erkeklik ideallerinin görsel bir yansıması hâline gelmiştir. Bu durum, kemerin yalnızca bir giysi unsuru değil, aynı

zamanda güç ve otoriteyi temsil eden bir sembol olduğunu göstermektedir(Sakarya- Kızılkaya, 2020, 1213).

Aksesuarların çeşitliliği de sosyal rollerin anlaşılmasında önemli ipuçları sunmaktadır. Kadınların kullandığı takılar -küpe, gerdanlık, bilezik ve kemer süsleri- çoğu zaman estetik unsurların ötesinde, evlilik statüsü, toplumsal prestij ve aile kimliğini ifade etmiştir. Erkeklerin aksesuarları ise genellikle askerî veya mesleki rollere işaret etmiş, işlevsel eklentilerle güç ve dayanıklılığın göstergesi hâline gelmiştir (Arığ, 2006, 143). Dolayısıyla kemer ve aksesuarlar, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında kimliğin çok katmanlı sembollerini içinde barındıran unsurlar olarak öne çıkmıştır. Malzeme, süsleme, kullanım biçimi ve taşıdığı eşyalar, bireyin toplumsal konumunu, cinsiyetini, mesleğini ve hatta inanç sistemini görünür kılmıştır. Bu yönüyle kemer ve aksesuarlar, giysi bütününe en güçlü kimlik belirteçlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Tablo 1’de özetlenen giysi öğeleri, malzemeler, işlevler ve kimlik göstergeleri, İslamiyet öncesi Türk toplumunda giyim-kuşamın çok katmanlı bir kimlik aracı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 1: İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Giyim-Kuşamda Kimlik Göstergeleri

Giysi Öğesi	Malzeme	İşlev	Kimlik Göstergesi	Kaynak
Kaftan	Yün, ipek, pamuklu kumaş	Gösteriş, tören, statü vurgusu	Toplumsal statü, yönetici sınıf	Ögel, 1991, 140; Arığ, 2006, 144); Salman, 2006, 14; Göktürk, 2022, 132; Diyarbakirli, 1993, 156
Gömlek	Yün, ipek, pamuklu kumaş	Günlük giyim-kuşam	Günlük yaşam tarzı	Ergin, 2014, 132; Meydan- Guliyeva, 2020, 173
Pantolon-Şalvar	Deri, yünlü dokuma, keçe	At binmeye uygunluk, hareket kolaylığı	Göçebe yaşam tarzı, savaşçılık	Arığ, 2006, 143; Ögel, 1991, 113-116; Kafesoğlu, 1983, 306
Çizme	Deri	Koruma, işlevsellik, binicilik	Askerî kimlik, erkeklik	Arığ, 2006, 143; Ögel, 1991, 113-116; Kafesoğlu, 1983, 306

Kemer- Kuşak	Deri kayış, metal toka	Silah/eşya taşıma, süsleme	Güç, otorite, mesleki rol	Ögel, 1991, 113-116; Çoruhlu, 1993, 35-36; Çoruhlu, 2006, 171; Türkoğlu, 2002, 136
Başlık- Başörtüsü	Kumaş, keçe, deri	Cinsiyet, sosyal rol ve aidiyet belirtme	Cinsiyet, etnik/klan aidiyeti, statü, inanç	Ögel, 1991, 101-103; Özdar, 1997, 320; Arıç, 2006, 143; Ergin, 2014, 175; Ötkür, 2020: 189
Takı (kolye, küpe, bilezik)	Altın, gümüş, değerli taşlar	Estetik, toplumsal statü, evlilik göstergesi	Kadın kimliği, toplumsal prestij	Kırgızoğlu, 1992, 134; Arıç, 2006, 146; Yeşilyurt, 2008, 42
Kürk	Hayvan postu, kürk	Soğuktan korunma	Göçebe yaşam tarzı	Koca, 2012, 148; Guliyeva- Meydan, 2020, 171; Ergin, 2014, 113

Kaftan, pantolon, çizme, kemer, başlık ve takılar toplumun kültürel belleğinde yer ederek sonraki dönemlerde de farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla, giysi ve aksesuarların kimlik oluşturmadaki rolü sadece İslamiyet öncesi dönemle sınırlı kalmamış, İslamiyet sonrasına da aktarılmıştır. Bu bağlamda, toplumsal bellek ve süreklilik meselesi ayrı bir değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamı, yalnızca belirli bir tarihsel döneme ait geçici bir pratik değil, sonraki kültürel oluşumların temelini oluşturan kalıcı bir toplumsal hafıza unsurudur. Giysi biçimleri, kullanılan malzemeler ve sembolik süslemeler, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da yeni inanç sistemine uyarlanarak yaşamaya devam etmiştir. Bu durum, giyimin kültürel süreklilikte nasıl bir taşıyıcı rol üstlendiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Özellikle kaftan geleneği, İslamiyet öncesinden Osmanlı dönemine kadar uzanan en belirgin örneklerden biridir. Erken dönem Türklerde statü göstergesi olan kaftan, Selçuklu ve Osmanlı saray kültüründe de törenlerde ve resmî kabul merasimlerinde giyilen en prestijli kıyafetlerden biri hâline gelmiştir. Bu süreklilik, giyimin toplumsal statüyü görünür kılma işlevinin farklı inanç sistemleri altında da devam ettiğini kanıtlamaktadır (Arıç, 2006, 143).

Sonuç olarak İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamı, yalnızca bir tarihsel dönemin maddi kültür ögesi değil, aynı zamanda sonraki dönemlerde yeniden üretilen ve uyarlanan bir kültürel miras olmuştur. Giysi unsurları, biçimsel

dönüşümler geçirse de toplumsal bellek aracılığıyla aktarılmış ve Türk kimliğinin inşa sürecinde süreklilik sağlayan önemli bir unsur olarak varlığını sürdürmüştür.

2.2. İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Sembolizm

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında sembolik öğeler, yalnızca estetik kaygılardan kaynaklanan süslemeler değil, aynı zamanda toplulukların inanç sistemlerini, kozmolojik tasarımlarını ve etnik aidiyetlerini yansıtan güçlü göstergelerdi. Giysi üzerinde kullanılan işlemler, motifler ve aksesuarlar, bireyin kişisel kimliği kadar ait olduğu boyun kimliğini de görünür kılmaktaydı. Bu nedenle giyim-kuşam hem bireysel hem de kolektif bir hafıza aracı olarak değerlendirilebilir.

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında sembolizm, giysi ve aksesuarların sadece estetik bir işlev taşımadığını, aynı zamanda toplumsal kimlik, etnik aidiyet, güç ve koruyucu işlevler açısından önemli mesajlar verdiğini göstermektedir. Doküman analizi yöntemiyle yapılan incelemeler, arkeolojik buluntular, petroglif ve mezar tasvirleri, tarihî kaynaklar ile modern etnografik karşılaştırmalar üzerinden bu sembolik öğelerin çok katmanlı bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır (Arıç, 2006, 144).

Hayvan motifleri, Türk kozmolojisi ve mitolojisinin giyim kültürüne yansıyan en önemli sembolik unsurlarından birini oluşturmuştur. Kurt, kartal, geyik, ejder veya at gibi hayvan figürleri, sadece süsleme amacıyla değil, aynı zamanda koruyucu ve güç verici anlamlarıyla giysilerde yer almıştır. Örneğin kurt motifi, Türk mitolojisinde yol gösterici ve koruyucu bir varlık olarak kabul edildiğinden, giysi üzerine işlenen kurt figürlerinin bireyin veya topluluğun kutsal kökenine gönderme yaptığı düşünülmektedir (Deveci, 2022, 343).

Türk giyimi, derin anlam katmanları barındıran bir semboller sistemi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Türk giyimi, yalnızca işlevsel bir araç değil, aynı zamanda derin sembolik anlamlar barındıran kültürel bir sistemdi. Özellikle renkler, motifler ve aksesuarlar, toplumsal hafızada ve inanç sistemlerinde önemli mesajlar taşırdı.

2.2.1. Renk Sembolizmi

Renkler, İslamiyet öncesi Türk giysilerinde önemli bir sembolik işlev taşımaktadır. Kırmızı, mavi, sarı, beyaz ve siyah gibi renkler, yalnızca estetik tercih değil, aynı zamanda güç, kutsallık, bereket veya yas gibi anlamları temsil etmiştir. Tablo 2’de bu renk sembolizmi, kullanım alanları ve kaynakları özetlenmiştir.

Tablo 2: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Renk Sembolizmi

Renk	Sembolizm	Kullanım Alanı	Kaynak
Kızıl (Kırmızı)	Güç, cesaret, liderlik, yön, güzellik, baht-saadet, kötü ruhlardan korunma	Kaftan, kemer süslemeleri	Ögel, 1991, 143; Akt: Serbest, 2023, 199-200; Zümbül-Değerli, 2022, 2007; Koç- Koca, 2023, 258; Ergin, 2014, 129; Sakarya-Kızılkaya, 2020, 1213; Kurt, 2022, 45; Genç, 1997, 1077;
Mavi/Yeşil	Gök Tanrı inancı, gökyüzü ve kutsallık	Giysi işlemeleri, başlık	Ögel, 1991, 143; Çoruhlu, 2020, 261; Bozcu, 2009, 10
Sarı	Bereket, zenginlik, toprak	Tören giysileri, kıyafet kenarları	Ögel, 1991, 143; Çoruhlu, 2020, 270-271; Bozcu, 2009, 14
Beyaz	Saflık, temiz ruh, törensel kullanım, baht ve talih, güzellik, temizlik, alicenaplık, ölüm ve yas	Kadın giysileri, törensel kıyafetler, başörtüsü, kuşak	Ögel, 1991, 143; Zümbül-Değerli, 2022, 2007; Salman, 2006, 18; Akt: Serbest, 2023, 199, 208-209
Siyah	Yas, olumsuzluk, koruma, ciddiyet	Yas dönemleri, tören kıyafetleri	Ögel, 1991, 143; Koca, 2012, 2; Küçük, 2010, 190-191

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında renkler, yalnızca estetik bir unsur değil, aynı zamanda toplumsal statü, cinsiyet, ritüel işlev ve koruyucu anlamlar taşıyan önemli sembolik göstergeler olarak kullanılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere, farklı renklerin belirli anlamlarla ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Kırmızı-kızıl renk, Türk kültüründe ateş ve güneşle ilişkilendirilerek güç, kudret, hükümdarlık ve hâkimiyetin simgesi olarak kabul edilmiştir. Kırmızı renk hem olumlu hem de olumsuz anlamlar taşıyarak aşırı kullanıldığında zor, baskı, şiddet ve savaşı ifade ederken, onu taşıyan kişiye güç, enerji, özgüven ve yönlendirme yetisi kazandırdığına inanılmıştır (İskenderzade, 2007, 335). Ayrıca Uygur Türklerinde kırmızı renk; baht-saadet ve güzelliğin sembolü olduğu belirtilmiştir (Akt: Serbest, 2023, 199-200). Kaftan, kemer ve başlık gibi giysi parçalarında kullanılan kırmızı, özellikle savaşçı ve yönetici sınıfın kimliğini görünür kılan bir sembol olmuştur (Ergin, 2014, 129; Sakarya-Kızılkaya, 2020, 1213; Kurt, 2022, 45). Mavi ise gökyüzü ile bağlantılı kutsal bir renk olarak kullanılmış ve koruyucu işleviyle öne çıkmıştır. Mavi tonlar, giysi işlemlerinde veya başlıklarda kullanılarak bireyin kutsal ve korunmuş olduğuna dair bir mesaj vermiştir (Çoruhlu, 2020, 336-337; Bozcu, 2009, 10). Sarı, bereket ve zenginlik anlamını taşıyan bir renk olarak törensel giysilerde ve giysi kenar süslemelerinde tercih edilmiştir. Sarı rengin kullanımı, özellikle merkezî otorite ve hükümdarlık simgeçiliğiyle ilişkilendirilerek, üst toplumsal tabakalarda statü, iktidar ve refahın görsel bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Ögel, 1991, 143; Çoruhlu, 2020, 341-342; Bozcu, 2009, 14). Beyaz, saflık ve temiz ruh ile ilişkilendirilmiş ve genellikle tören giysilerinde, kadın kıyafetlerinde ve ritüel bağlamda kullanılmıştır. Beyaz rengin tercih edilmesi, giysinin sadece estetik değil aynı zamanda ritüel bir işlev taşıdığını göstermektedir (Ögel, 1991, 143; (Zümbül-Değerli, 2022, 2007; (Salman, 2006, 18). Siyah, yas ve olumsuzluk ile ilişkilendirilmiş, aynı zamanda koruyucu bir renk olarak kabul edilmiştir. Yas dönemlerinde veya özel tören giysilerinde siyah renk kullanımı, bireyin sosyal ve kültürel rolünü ifade etmenin yanı sıra toplumsal normları yansıtmaktadır (Koca, 2012, 2; Küçük, 2010, 190-191).

Görsel-1: Göktürk Giysili Beyler, Panjakent-Tacikistan (Salman, 2013, 160).

Görsel 1’de İslamiyet öncesi Türklerin giyim-kuşamında renklerin önemli bir sembolik anlam taşıdığı görülmektedir. Özellikle kırmızı tonları, güç, cesaret, savaşçılık ve liderlik ile ilişkilendirilmiş olup (Ögel, 1991, 143; Zümbül-Değerli, 2022, 2007), görselde sol tarafta yer alan figürün kırmızı giysisi onun toplum içindeki otorite ve liderlik konumunu vurgulamaktadır. Sarı ve altın tonları ise bereket, zenginlik ve kutsallığın simgesi olarak değerlendirilmiş (Ögel, 1991; Çoruhlu, 2020, 334, 341; Bozcu, 2009, 14), ortadaki figürün sarı giysisi onun törensel ya da kutsal bir role sahip olduğunu düşündürmektedir. Buna karşılık bazı figürlerdeki koyu tonlar ile kahverengi, koruma, ciddiyet ve dengeyi ifade etmekte (Koca, 2012, 2; (Küçük, 2010, 190-191), bu figürlerin daha alt fakat önemli görevleri temsil ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede görseldeki renk kullanımı, toplumsal hiyerarşi ile bireysel rollerin ayırt edilmesini sağlamakta; dikkat çekici renkler yüksek statü ve kutsallığı, koyu ve nötr tonlar ise destekleyici konumları sembolize etmektedir.

Sonuç olarak, renk seçimi giysinin işlevi ve bireyin toplumsal kimliğini doğrudan yansıtmaktadır. Örneğin kırmızı renk liderlik ve cesareti simgelerken, beyaz renk törensel ve saflık anlamı taşımaktadır. Bu durum, renk kullanımının toplumsal ve ritüel kodları ifade etmekteki önemini ortaya koymaktadır.

2.2.2. Motifler ve Sembol Anlamları

Motifler, bazı durumlarda renk unsuru ile birlikte kullanılarak sembolik anlamlarını derinleştirmektedir. Motif ve renk arasındaki bu ilişki, sembolün kimlik, inanç ve statüye ilişkin iletilerini daha güçlü ve çok katmanlı hâle

getirdiğinden, değerlendirme sürecinde bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir.

İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşamında motifler, mitolojik ve totemik sembollerin giysilere aktarımında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Giysilere işlenen kurt, kartal ve geyik gibi hayvan figürleri; koruyucu ruhlar, atalar kültü ve totemik inançlarla ilişkilendirilirken, bu figürlerin belirli renklerle birlikte kullanılması sembolik anlamı pekiştirmiştir. Geometrik desenler ise evrenin düzenini, göğün katmanlarını ve sonsuzluk düşüncesini temsil etmekte; renk unsuru aracılığıyla bu kozmoloji anlamlar daha belirgin hâle gelmektedir.

Bu bağlamda motifler, yalnızca süsleyici unsurlar olarak değil, bireysel kimliği ve topluluk aidiyetini ifade eden sembolik göstergeler olarak değerlendirilmelidir. Kurt, kartal ve geyik gibi hayvan figürleri ile geometrik desenler; motif-renk birlikteliği çerçevesinde ele alındığında güç, koruma ve süreklilik gibi kavramları daha kapsamlı biçimde yansıtmaktadır. Tablo 3'te motiflerin sembolik anlamları, kullanım alanları ve kaynakları bu bütüncül değerlendirme doğrultusunda özetlenmiştir.

Tablo 3: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Motifler ve Sembol Anlamları

Motif	Sembolizm	Kullanım Alanı	Kaynak
Kurt	Koruma, güç, yol gösterici, ata/soy sembolü	Giysi işlemleri, başlık	Seroşevskiy, 1896, 626; Lopsan, 1999, 437; Alizade, 2012, 99
Kuş ve Kartal /Şahin/Atmaca	Güç, yüksek statü, gökyüzü, Tanrı, hakimiyet	Kaftan ve törensel giysiler	Çoruhlu, 2019, 53; Alekseyev, 2013, 216; Potapov, 2012, 264; Alsan, 2005, 87
Geyik	Hız, bereket, çeviklik,	Tören giysileri ve aksesuarlar	Gülensoy, 1989, 22; Aytas, 1999, 161; Ercilasun, 1991, 270; Ögel, 1991, 567; Şimşek, 1995, 19
Döngüsel desen	Süreklilik, sonsuzluk	Giysi kenarları, kol uçları	Pilici, 2008, 47; Ersoy, 2007, 177
Üçgen/Ok	Dinamik hareket, savaşçılık, koruyuculuk	güç, Kemer süslemeleri, giysi uçları	Pilici, 2008, 47; Işık, 2004, 56; Ersoy, 2007, 118

Tablo 3'te görüldüğü üzere motifler, giysiye yalnızca estetik değer katmamış, aynı zamanda bireyin ve boyun kutsal ve toplumsal kimliğini simgeleyen güçlü bir sembolik dil oluşturmuştur. Özellikle hayvan motiflerinin koruyucu ve güç verici işlevleri, giysi ve aksesuarların sosyal ve ritüel boyutlarını pekiştirmiştir.

Hayvan motifleri, Türk kozmolojisi ve mitolojisinin giyim kültürüne yansıyan en önemli sembolik unsurlarından birini oluşturmuştur. Kurt, kartal, geyik veya at gibi hayvan figürleri, sadece süsleme amacıyla değil, aynı zamanda koruyucu ve güç verici anlamlarıyla giysilerde yer almıştır. Örneğin kurt motifi, Türk mitolojisinde yol gösterici ve koruyucu bir varlık olarak kabul edildiğinden, giysi üzerine işlenen kurt figürlerinin bireyin veya topluluğun kutsal kökenine gönderme yaptığı düşünülmektedir (Seroşevskiy, 1896, 626; Lopsan, 1999, 437; Alizade, 2012, 99).

Görsel-2: Eleke Sazy Kurganı'ndan Bir Goritos (Beston, 23 Aralık 2021).

Görsel 2'de verilen goritos, Klasik Antik Çağ'da İskitler tarafından kullanılan kısa kompozit yay ve ok kılıfıdır. Yay kılıfı ve sadak bir arada bulunur ve okçunun sol kalçasına takılır. Saka mezarlarında bulunan goritos hayvan üslubu ile süslenmiştir. Şekilde birbirine bakan iki geyik figürü yer almaktadır.

Alyılmaz ve Alyılmaz (2014, 4), yaptıkları çalışmada Orkun'da bulunan kaya betimlemelerindeki başlıkta ağzında yakut taşıyan kuş olduğu ve bu kuşun mecazi anlamda "kut", "küç" veya "ülüg" ile ilişkilendirilebileceğini ve "umay kuşu" benzeri bir betimleme olabileceğini belirtmiş; Alyılmaz (2014, 23) ise bu kuşun "hüma kuşu" olabileceğini öne sürmüştür. Diğer kaynaklarda, başlıktaki kuşun kartal, şahin, simurg veya akbaba gibi yırtıcı bir kuş olabileceği ifade edilmiştir (Dovdoi, 2006, 101; Çoruhlu, 2019, 73). Çoruhlu, (2020, 262) Kültigin'in başlığındaki yırtıcı kuş tasvirinin Hüma kuşu olabileceğini ve doğrudan Tanrıça Umay'a gönderme yaptığını; bu tanrıçanın Bilge Kağan ve ailesi için Gök Tanrı'dan sonra önemli bir tanrıça olabileceğini belirtmiştir. Aral (2012, 38) ise Kül-Tigin'in başlığındaki yırtıcı kuşun, kişisel koruyucu ruh, "hayvan anası" veya aile tözü olarak Tanrıça Umay'ı simgeleyen, kut veren ve refah, bereket sağlayan bir figür olabileceğini vurgulamıştır.

Görsel- 3: Uyghur Teğınleri (Prensleri) 9. Yüzyıl Bezeklik Tapınağı (Liu, 2015, 50).

9. yüzyıla ait Bezeklik Tapınağı duvarlarında tasvir edilen Uyghur prenslerinin giysileri, Orta Asya'daki Türk boylarının kullandığı kıyafetlerle benzerlik göstermektedir; özellikle beldeki sarkancalı kemerler Anadolu Selçukluları dönemine kadar kullanılmaya devam etmiştir (Liu, 2015, 45). Figürlerde üst kaftan önden açık, yuvarlak yakalı ve astarlıdır; kollar uzun olup

elleri kolların içine alınmıştır. Saçlar uzun ve örgülü, başlıklar ise lotus çiçeği taç yaprağına benzeyen, arkaya doğru eğimli ve çene altından bağcıkla tutturulmuş biçimdedir; bu başlık Göktürk kağanı Bilge Kağan'ın Höl Asgat yazıtındaki tasvirleriyle benzerlik göstermektedir. Ayaklarda koyu renk uzun çizmeler (muhtemelen deri) görülmektedir.

Geometrik desenler ve bitkisel motifler de sembolik bir işlev taşımaktaydı. Döngüsel desenler sonsuzluk ve sürekliliği, üçgen ya da ok biçimli şekiller ise savaşıcılığı ve dinamizmi temsil edebilmekteydi. Giysilerin kenarlarına, kol uçlarına veya başlıklarına işlenen bu desenler hem dekoratif bir işlev görmüş hem de koruyucu tılsım işleviyle kullanılmıştır (Arıç, 2006, 144).

2.2.3. Aksesuarlar ve Sembol Anlamları

Aksesuarlar, yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda otorite ve kutsallığın göstergesiydi. Örneğin hükümdarların sorguçları, göksel meşruiyetin sembolü olarak kabul edilirdi. Başlıklar, kemerler, silah kılıfları yalnızca kullanım eşyası değil, aynı zamanda güç ve kutsiyetin göstergesiydi. Özellikle hükümdarların tacı veya sorgucu, göksel meşruiyetin bir sembolü olarak görülürdü.

Kemer, kolye, bilezik, başlık süsleri ve küpe gibi aksesuarlar, giysinin tamamlayıcı unsurları olmanın ötesinde, bireyin toplumsal statüsü, mesleki rolü ve cinsiyetine ilişkin mesajlar vermiştir. Tablo 4'te bu aksesuarların sembolik işlevleri, kullanım alanları ve kaynakları özetlenmiştir.

Tablo 4: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Aksesuarlar ve Sembol Anlamları

Aksesuar	Sembolizm	Kullanım Alanı	Kaynak
Kemer/Kuşak	Güç, rütbe, mesleki rol	Giysi üzeri, silah taşıma	Süslü, 2007, 156; Sakaoğlu-Akbayar, 2002, 69; Özdemir, 2016, 275
Gerdanlık	Toplumsal statü, evlilik, kadın kimliği	Kadın/erkek aksesuarları, törenler	Esin, 1985, 2; Caferoğlu, 1993, 195; Aydemir, 2010, 3
Bilezik	Kadın prestiji ve aile aidiyeti	Kadın aksesuarı, tören	Aydemir, 2010, 6

Başlık-Taç süsleri	Güç, etnik köken aidiyeti, cinsiyet, aile, soyluluk	Hükümdar, Kağan, beylerin ve bayan başlığı; dini törenler ve milli kıyafetlerin parçası	Bakır, 2005, 355; Tezcan, 1983, 260; Esin, 1978, 106; Ötkür, 2020, 187; İndirkaş, 2002: 21, 25, 27, 31
Küpe	Estetik, toplumsal prestij	Kadın/Erkek aksesuarı	Bozcu, 2009, 13-14; Anadol, 2010, 443; Esin, 1985, 2; Ögel, 1991, 142; Aydemir, 2010, 4
Yüzük	Bağlılık, inanç, kişisel kimlik, nişan	Askeri ve törensel kullanım	Aydemir, 2010, 5; Ergin, 2014, 123; Şeşen, 1995, 42; İnan, 1986, 98

Tablo 4’te görüldüğü gibi, aksesuarlar hem işlevsel hem de sembolik anlam taşımıştır. Kemerler güç ve rütbe göstergesi olurken, gerdanlık, küpe ve yüzükler kadın ve erkeklerin toplumsal statüsünü ve aile aidiyetini ifade etmiştir. Bu durum, aksesuarların toplumsal ve bireysel kimliğin görünür göstergeleri olarak ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Uygur metinlerine göre, Burkan (Buda) figürünün topuzuna “didim” (tâc) denilmiş ve hükümdarın saçlarını topuz şeklinde toplayarak, üstüne beş sınıf halkı temsil eden beş dilimli bir tâc taktığı belirtilmiştir. Köl-Tigin heykelinde görülen üç dişli kenarlı börk, Hun döneminden itibaren Çin sanatında kuzeyli beylerin başında görülen bir serpuşa benzer şekilde tasvir edilmiştir; Kök-Türk devri sanatında bu tür börk ve üç dişli taç motifleri sıkça işlenmiştir (Gülensoy, 1997, 1115). İndirkaş’a göre, Orhun’daki kaya betimlemelerinde üç dilimli başlık, Kagan, Katun, Beğ ve Kam gibi yönetici düzeyindeki kişilere özgü olup, onların göksel ve önderlik özelliklerini simgelemektedir İndirkaş, 2002, 32; (Alyılmaz-Alyılmaz, 2014, 6). Bu üç dilimli taçlar güç ve iktidar sembolü olarak hem yöneticiler hem de kötü ruhlarla mücadele eden kamlar/şamanlar tarafından da kullanılmıştır. İndirkaş ayrıca, Pazırık döneminden itibaren benzer başlıkların Selçuklular döneminde de varlığını sürdürdüğünü ve Orta Asya’da “Tac-ı Börki” olarak adlandırıldığını, adının Türkler’in “Börki”si ile İranlılar’ın “Taç” kavramının birleşmesinden oluştuğunu belirtmiştir (İndirkaş, 2002, 32; (Koç-Koca, 2023, 239). Uygur kadınlarının tarihsel süreçte gösterişli

baş düzenleri kullandıkları, lake hotozlar (boğtak) taktıkları ve takıya büyük önem verdikleri belirtilmektedir. Ayrıca Uygur kadınlarının resmi ve yas törenlerinde giydikleri “telpek” adlı başlık türünün de günümüze kadar taşınmıştır (Ötkür, 2020, 187).

Türk giyim tarihinde kemer ve kuşaklar önemli bir yere sahiptir. Kaftan üzerine genellikle deri ya da yünden kuşak bağlanmış, bunun üzerine köseleden tokalı kemer takılmıştır. “Belbağı”, “kayış”, “ilersik”, “toka”, “kemer” gibi adlarla bilinen bu aksesuarlar çoğunlukla deriden yapılmış, hükümdar ve prenslere ait olanlar ise altın, gümüş ve mücevherlerle süslenmiştir (Sakaoğlu- Akbayar, 2002, 69). Kemerler, giysiyi bedene oturtmak, günlük gereçleri taşımak gibi işlevsel; giyim çizgisini netleştirmek ve görünümü zenginleştirmek gibi estetik; güç, rütbe, bereket ve uğur sembolü olmak gibi simgesel işlevler taşımıştır (Özdemir, 2016, 275).

Eski Türkçe “kur-la-mak” fiilinden türeyen “kurşak” sözcüğü zamanla kemer anlamında kullanılmış, süslü ve altından yapılmış hükümdar kemerlerine “kur kurşak” denmiştir (Gerçek, 2012, 53). Dede Korkut hikâyelerinde geçen “kurkurma kuşak” ise işlemeli ve taşlarla süslü deri kuşakları ifade etmektedir (Sakaoğlu-Akbayar, 2002, 69). Ayrıca, şalvar belini bağlamak için kullanılan daha basit bağlara “iç kurşak” denilmiş ve “uç-kur” sözcüğü de buradan türemiştir. Zamanla yün, ipek ve kumaştan yapılan bel bağlarına “kuşak”, madeni süslemeli olanlara “kemer”, kalın deriden tokalı olanlara ise “kayış” adı verilmiştir.

Görsel 4: Altın Kemer Tokası (Ertuğrul, 3 Ocak 2024).

Görsel -4'te Eleke Sazy Kurganı'nda bulunmuş, 6.-7. yüzyıla ait Göktürk dönemine özgü altın kemer tokası yer almaktadır. Bulunan eşyalar arasında altın levhalardan yapılmış bir kemer tokası da vardı." ifadelerini kullanmıştır. Bu tokada, Göktürk kağanının tahtında otururken başında taç ve elinde ant içme kadehi ile betimlendiği görülmektedir. Prof. Dr. Samashev, keşfedilen bu süsleme sanatının Türk halklarına atfedilen ebedî bir miras niteliğinde olduğunu vurgulamış ve bu tasvirin önemini özellikle belirtmiştir. Altın süslemeli iki plakanın kemer tokası olduğu anlaşılmıştır. Bu tokalarda kağan, tahtında oturur hâlde ve ona hizmet eden görevliler eşliğinde tasvir edilmektedir. Eski Türk devletlerinde altın kemer takmak hâkimiyetin bir göstergesi sayılırdı. Dr. Serhan Çınar, betimlemelerdeki Göktürk kağanının uzun saçlı olduğunu ve yaklaşık 30-35 yaşlarında gösterildiğini ifade etmektedir: "Süsleme kompozisyonunda kağanın, geleneksel Türk tarzında bağdaş kurarak oturduğu ve başında üç köşeli hale biçiminde bir taç bulunduğu görülmektedir. Tokadaki figürler, kağanın oturduğu tahtı ve ona hizmet eden nedimleri açık bir şekilde göstermektedir. Tahtı çevreleyen çiçeklerin ise Budist sanatında sıkça kullanılan lotus çiçekleri olduğu düşünülmektedir." (Ertuğrul, 3 Ocak 2024).

Sonuç olarak, İslamiyet öncesi giyimin sembolik dili hem bireyin sosyal rolünü hem de toplumun ortak mitolojik ve dinî değerlerini yansıtmaktaydı. Dolayısıyla Türk giyim-kuşamında sembolizm, mitolojik, dinî ve toplumsal değerlerin somut bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Her bir giysi parçası, giyen kişinin yalnızca fiziksel görünümünü değil, aynı zamanda manevi ve kültürel aidiyetini de temsil ederdi.

2.3. İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Etnografik Kodlar

İslamiyet öncesi Türk giyimi, etnografik açıdan incelendiğinde, toplumun yaşam biçimini, üretim tekniklerini, inanç sistemini ve estetik anlayışını yansıtan çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda giyim-kuşam, bir etnografik belge gibi işlev görmektedir.

2.3.1. Malzeme ve Üretim

İslamiyet öncesi Türklerin giyim kültüründe kullanılan malzemeler, doğrudan yaşanan coğrafyanın iklimi ve ekonomik faaliyetleriyle şekillenmiştir. Göçebe yaşamın en temel üretim kaynağı olan hayvancılık, deri,

kürk ve yün gibi hammaddelerin giyim-kuşamda yoğun biçimde kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra, ticaret yolları sayesinde ipek gibi lüks kumaşların kültüre dâhil olması, toplumsal statü göstergesi olarak yeni anlamlar kazanmıştır. Bu bağlamda, giyim-kuşamda malzeme ve üretime ilişkin etnografik kodlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Malzeme ve Üretime İlişkin Etnografik Kodlar

Etnografik kod	Açıklama	Örnek/Kanıt	Kaynak
Deri ve kürk	Hayvancılıkla bağlantılı olarak en yaygın kullanılan giyim hammaddesi	Kurt postundan kürk, koyun derisinden kaftan	Sakarya-Kızılkaya, 2020, 1219; Tekçe, 1993, 80; Tezcan, 1983, 262
Yün ve keçe	Göçebe yaşamda hem çadır hem giyside temel üretim malzemesi	Keçe külah, yün çorap	Sakaoğlu-Akbayar, 2002, 69; Salman, 2002, 210; Koç; Koca, 2023, 236
İpek	Çin ile yapılan İpek Yolu ticaretiyle lüks giyim malzemesi, sınır erişim	İpek kuşak, işlemeli kumaş parçaları, geniş gömlek, ipek sarıklar, atlas/etles	İskenderzade, 2010, 261; Kurt, 2022, 39; Tezcan, 1983, 260; Akt: Serbest, 2023, 198
Metal süsleme	Giysiler işlevsel, törensel ve sembolik metal süslerle zenginleştirildi	Kemer, kuşak, etek, başlık ve tören kıyafetleri üzerindeki metal süsler	Özdemir, 2016, 275; Ögel, 1991, 74; Salman, 2006, 20; Diyarbakirli, 1972, 177; Esin, 1978, 107; Zümbül-Değerli, 2022, 2008

İslamiyet öncesi Türklere giyim-kuşamın hammaddesi, doğrudan ekonomik hayatla bağlantılıdır. Bozkır yaşamının temel geçim kaynağı olan hayvancılık, deri, post ve yün kullanımını zorunlu kılmıştır. Koyun postu soğuk iklim koşullarında kaftan yapımında kullanıldığı, kurt postunun ise daha çok sosyal prestij ve güç göstergesi niteliği taşıdığı vurgulanmaktadır (Sakarya-Kızılkaya, 2020, 1219; Tekçe, 1993, 80; Tezcan, 1983, 262). Keçe, yalnızca çadır yapımında değil, başlık ve giysilerde de vazgeçilmez bir unsur olmuştur (Salman, 2002, 210; Koç; Koca, 2023, 236). Bununla birlikte, ticaret yolları aracılığıyla kültüre giren ipek, giyimde statü sembolü olarak öne çıkmıştır. Çin ile yapılan ticarete Türk boyları özellikle ipeği değerli bir hediye

ve diplomatik malzeme olarak kullanmışlardır (Kurt, 2022, 39; Tezcan, 1983, 260). Ayrıca Uygur Türklerinin giyim-kuşam kültüründe yer alan bazı giysi türleri ve süsleme unsurları, toplumsal kabuller ve geleneksel tekrarlar yoluyla zamanla sembolik bir nitelik kazanmıştır. Bu sembolik unsurlar arasında, Uygur Türkleriyle özdeşleşerek kimliğin ayırt edici bir göstergesi hâline gelen “atlas/etles” adı verilen ipek kumaş öne çıkmaktadır (Serbest, 2023, 198). Giysilere eklenen metal süslemeler estetik, güç ve toplumsal konumun işareti olarak karşımıza çıkar (Özdemir, 2016, 275; Ögel, 1991, 74; Salman, 2006, 20; Diyarbakirli, 1972, 177; Esin, 1978, 107). Öte yandan şaman elbise ve etekleri üzerindeki metal plakalar, çanlar, çingiraklar, silah unsurları ve nakış detaylarıyla şaman giysisi, onun diğer âlemdeki dönüşümünü sağlayan sembolik bir zırh niteliği taşımaktadır (Zümbül- Değerli, 2022, 2008). Dolayısıyla üretim malzemeleri Türklerin günlük yaşamlarını toplumsal hiyerarşilerini ve inançlarını doğrudan yansıtan bir etnografik kod işlevi görmüştür.

Görsel- 5: Pazırık Kültürüne Ait Bir Kıyafet Rekonstrüksiyonu (Polosmak, 2015).

Görsel 5’deki bu görsel, Altay Dağları’nda bulunan Pazırık kurganlarından çıkarılmış giysi parçalarının rekonstrüksiyonunu temsil etmektedir. Milattan önce 3.-5. yüzyıllara tarihlenen bu buluntular, İslamiyet öncesi Türklerin malzeme kullanımı ve üretim teknikleri hakkında önemli

etnografik ipuçları sunar. Yün, keçe ve deri kombinasyonları, bu malzemelerin göçebe yaşam koşullarına uygun olarak tercih edildiğini göstermektedir. Yün ve keçe, giyside ana malzeme olarak görülmektedir. Keçe, göçebe toplumların hem çadır yapımında hem de giyim-kuşamda kullandığı temel bir materyaldir. İklimle dayanıklı, sıcak tutan ve kolay işlenebilir olmasıyla öne çıkar (Esin, 1978, 107). Görseldeki detaylarda deri kemerler seçilmektedir. Bu kullanım hem işlevselliğin hem de zenginliğin göstergesidir. Deri, günlük kullanım için dayanıklı bir malzemedir. Malzemelerin hafif, dayanıklı ve taşınabilir olması göçebe yaşam tarzına uygunluğunu gösterir.

2.3.2. Bölgesel ve Boy Farklılıkları

Türklerin geniş bir coğrafyaya yayılması, giyim kültüründe bölgesel farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bozkırların sert ikliminde daha dayanıklı ve kalın giysiler ön plana çıkarken, güney bölgelerde hafif ve süslemeli giysiler tercih edilmiştir. Ayrıca farklı Türk boylarının kendilerine özgü kuşak, başlık ve süsleme biçimleri, kimlik göstergesi niteliği taşımıştır. Bu çeşitlilik hem iklimsel koşulların hem de sosyokültürel farklılıkların giyimkuşama yansımalarını açıkça göstermektedir. Tablo 6'da bölgesel ve boy farklılıklarına ilişkin etnografik kodlar sunulmuştur.

Tablo 6: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Bölgesel ve Boy Farklılıklarına İlişkin Etnografik Kodlar

Etnografik kod	Açıklama	Örnek/Kanıt	Kaynak
Orta Asya bozkırları	Sert iklimde kalın ve sıcak tutan giysiler tercih edildi	Kalın keçe giysi, kürk, deri	Arıç, 2006, 143; Kafesoğlu, 1983, 306-307;Çoruhlu, 2020, 136-141
Güney bölgeler	Daha hafif kumaşlar ve süslemeler çıktı	İnce keten, renkli işlemler	Ögel, 1991, 101; Ergin, 2014, 188
Boy farklılıkları	Her kendine boyun özgü başlık, kuşak ve süs unsuru bulunmaktaydı	Oğuzlarda uzun kuşak, Kıpçaklarda börk, Uygurlar saçaklı kemer	Kafesoğlu, 1983, 307; Arıç, 2006, 144; Sakarya-Kızılkaya, 2020, 1224; Baykuzu, 2013, 228

Savaşçı boylar	Giyim, savaş malzemeleriyle bütünleşmişti	Tulga, zırh, börk, korucuk, yakalık, dizcik	Abalı, 2009, 165; Tezcan, 1983, 261; Kalkan, 1995, 100-101; Guliyeva-Meydan, 2020, 185; Ergin, 2014, 225; Süslü, 2007, 183
----------------	---	---	--

Türklerin geniş coğrafyalara yayılması, giyim-kuşamda farklılıkların doğmasına yol açmıştır. Orta Asya bozkırlarında kış aylarında sert iklim koşulları nedeniyle kürk ve keçe gibi kalın malzemeler tercih edilirken (Arıç, 2006, 143; Kafesoğlu, 1983, 306-307), yaz aylarında ise daha hafif kumaşlar ve nispeten canlı renkler kullanılabilmiştir. Buna karşılık güney bölgelerde, özellikle yaz mevsiminde, iklimin daha ılıman olması sebebiyle keten gibi hafif kumaşlar ile renkli ve süslemeli giysiler öne çıkmıştır (Ögel, 1991, 101; Ergin, 2014, 188). Bu farklılıklar yalnızca iklimsel değil, aynı zamanda kültürel alışkanlıklardan kaynaklanmaktadır. Boy farklılıkları da giyime yansımıştır. Oğuzlarda uzun kuşaklar, Kıpçaklarda börk türü başlıklar ve Uygularda ise saçaklı kemerlerin yaygın olarak kullanılmıştır (Kafesoğlu, 1983, 307; Arıç, 2006, 144; (Sakarya- Kızılkaya, 2020, 1224). Bu farklılıklar, yalnızca estetik tercihler değil, aynı zamanda kimlik göstergeleri olarak işlev görmüştür. Savaşçı boylarda zırh parçaları, tulga ve at donanımlarıyla bütünleşmiş bir giyim kültürü dikkat çekmektedir. Bu savaşçı kültürü giyime yansımalarının, Türklerin askerî gücünün sembolik bir ifadesidir (Abalı, 2009, 165; Tezcan, 1983, 261; Kalkan, 1995, 100-101; Guliyeva-Meydan, 2020, 185; Ergin, 2014, 225; Süslü, 2007, 183). Böylece, giyim-kuşam hem coğrafi koşulların hem de boy kimliğinin önemli bir kodlayıcısı hâline gelmiştir.

Görsel 3 ve Görsel 5 incelendiğinde farklı boyların ve farklı iklim bölgelerinin giysi tarzları görülebilmektedir. Görsel 3'de Bezeklik Mağaraları, Çin tarzı kaftan ve başlık giymiş Uygur prensleri, parlak renkli kumaşlar, başlık süslemeleri, kat kat giysiler yer almaktadır. Görsel 3'te başlık biçimi, düğme ya da kapama biçimi, kumaş parlaklığı ve süs yoğunluğu Uygur boyunun merkezde yer almış kültürlerle kurduğu teması göstermektedir. Görsel 5'de ise, Pazırık kültürüne ait renkli giysi; kırmızı tonlar ve zengin boyama detayları görülmektedir. Ayrıca Görsel 5'de Altay bölgesiyle ilişkili teknikler ve stillerin kullanılması, coğrafi koşullara göre kıyafetin yapısı daha işlevsel olması, katmanlama ve dış korumanın ön planda olması söz konusudur.

2.3.3. Toplumsal Ritüeller ve Geçiş Dönemleri

Giyim-kuşam yalnızca pratik bir ihtiyaç değil, aynı zamanda toplumsal ritüellerin ve geçiş dönemlerinin de önemli bir parçasıdır. Düğün, yas, hükümdar törenleri ve ergenlik/av ritüelleri gibi toplumsal olaylarda giysi, bireyin statüsünü ve topluluk içindeki yerini simgesel olarak ifade etmiştir. Özellikle renk seçimleri ve süsleme teknikleri, bu ritüellerde belirgin bir anlam taşımıştır. İlgili etnografik kodlar, Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Toplumsal Ritüeller ve Geçiş Dönemlerine İlişkin Etnografik Kodlar

Etnografik kod	Açıklama	Örnek/Kanıt	Kaynak
Düğün kıyafetleri	Renkli, süslemeli; özellikle kırmızı tonlarının kullanımı yaygındı, korunma	Gelinlik giysisi olarak kırmızı düğün kaftanı, kırmızı duvak,	Ergin, 2014, 147-148; Ögel, 1991, 385
Yas kıyafetleri	Sadelik ve koyu renklerle yas ifadesi	Siyah/koyu kumaş parçaları	Ergin, 2014, 135; Özcan, 2018, 275
Hükümdar törenleri	Gösterişli, altın işlemeli giysilerle otorite vurgusu	Altın kakmalı kaftan, özel tulga	Shahgoli ved., 2019, 279; Ergin, 2014, 159
Ergenlik/av ritüeli	İlk kez özel başlık veya kuşak giyilmesi toplumsal kabul göstergesiydi	İlk börk veya kemer takma töreni	Özdar, 1997, 320; Sakarya-Kızılkaya, 2020, 1213

İslamiyet öncesi Türklerde giysi, toplumsal ritüellerde simgesel bir rol üstlenmiştir. Düğünlerde kırmızı tonlarının tercih edilmesi, gelinlikte kırmızı kaftan ve kırmızı duvak eski Türk kültüründe köklü bir yere sahiptir (Ergin, 2014, 147-148; Ögel, 1991, 385). Yas dönemlerinde ise giysilerin sadeleştiği ve koyu renklerin tercih edildiği bilinmektedir (Ergin, 2014, 135; Özcan, 2018, 275). Hükümdar törenlerinde kullanılan altın işlemeli kaftanlar ve özel başlıklar hem otoriteyi hem de kutsal iktidar anlayışını görünür kılmıştır (Shahgoli ved., 2019, 279; Ergin, 2014, 159). Ayrıca ergenlik ya da av törenlerinde gençlere ilk kez börk veya kuşak/kemer takılması, toplumsal kabulün bir göstergesi olarak işlev görmüştür (Özdar, 1997, 320). Bu ritüeller giyime yüklenen sembolik anlamlarla toplumun sürekliliğini sağlamaktadır. Dolayısıyla, giysi yalnızca

bireysel süs unsuru değil, toplumsal hafızayı ve ritüel pratikleri taşıyan bir araç olmuştur.

Görsel- 6: Pazırık kültürüne ait bir kadın giysisi rekonstrüksiyonu (Güneri, 15 Ocak 2025).

Görsel 6'da görüldüğü üzere Pazırık kültürüne ait bir kadın giysisi uzun bir etek, kuşak/kemer, başlık gibi aksesuarlarla beraber kat kat kumaş ve dekoratif süslemeler içermektedir. Giysinin parçaları yün, keçe ve doğal kumaş karışımları; süsleme olarak aplik veya kemer tokası gibi metal/doku farkları gözlemlenebilir. Bu tür detaylı giysiler, sıradan günlük kullanım için değil; düğün, cenaze ya da törenler için kullanılmış olabilir. Giysinin gösterişli ve özenli işçilikli olması, tören anlamına işaret eder. Kadınlığın belirli bir sosyal statüye ulaşması, evlilik, yaşlılık ya da sosyal hiyerarşide yükseliş gibi dönüm noktalarında giysinin rolü vardır. Başlık veya örtü gibi öğeler bu geçişleri sembolize eder. Zengin süsleme, renk kullanımı ve aksesuarlar kimlik vurgusunu güçlü kılar. Ayrıca göçebe toplumlarda bu tür giysiler, belli bir topluluk veya boy kimliği taşıyabilir. Sonuç olarak; bu şekil, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında giyim yalnızca gündelik yaşam için değil toplumsal ritüel ve geçiş dönemlerinde sembolik bir öğe olduğunu gösterir. Göçebe toplumun tören, cenaze ve statü geçişleri gibi önemli anlarında, giysi; süs, katman, renk ve aksesuarlarla beraber kimlik ve ritüel kodlarını taşır. Bu tarz

bir giysi, sahibi için hem fiziksel bir giyim unsuru hem de toplum içinde ve ölüm sonrası dünyada konumunun sembolik bir temsili olmuştur.

2.3.4. Göçebe Kültürün İzleri

Türklerin göçebe yaşam biçimi, giyim-kuşam anlayışına derin izler bırakmıştır. At üzerinde hareket kolaylığı sağlayan dar paçalı giysiler, hafif ve taşınabilir kıyafetler ile çok amaçlı kullanım özellikleri, bu kültürün en belirgin göstergeleridir. Dayanıklılık, işlevsellik ve pratiklik, göçebe yaşam tarzının giyim unsurlarına yansıyan başlıca özellikleridir. Bu bağlamda, göçebe kültürün giyim-kuşam üzerindeki etkilerine dair etnografik kodlar Tablo 8’de özetlenmiştir.

Tablo 8: İslamiyet Öncesi Türk Giyim-Kuşamında Göçebe Kültürün İzlerine İlişkin Etnografik Kodlar

Etnografik kod	Açıklama	Örnek/Kanıt	Kaynak
Hareket kolaylığı	At üstünde rahat hareket için dar paça ve kısa kaftan kullanım	Dar kesim pantolon, kaftan	Ögel, 1991, 2; Kopan, 2008, 64; Tavkul, 1993, 40
Çok amaçlı giysi	Aynı giysi hem gündelik hem savaşta kullanılabilirdi	Kuşak/Kemer: hem silah taşıma hem süs unsuru	Çoruhlu, 2006, 171; Ögel, 1991, 20; Gerçek, 2012, 53; Sakaoğlu-Akbayar, 2002, 69; Süslü, 2007, 156
Taşınabilirlik	Hafif, katlanabilir giysiler göçebe yaşam için uygundu	Deriden yapılmış rahat giysiler	Eycil-Us, 2019, 82; Arıç, 2006, 143
Dayanıklılık	İklim şartlarına uygun, uzun ömürlü malzemeler tercih edildi	Kalın keçe, deri çizmeler	Ögel, 1991, 2; Kopan, 2008, 64; Tavkul, 1993, 40; Guliyeva- Meydan, 2020, 171

Göçebe yaşam tarzı, Türklerin giyim anlayışına derinlemesine yansımıştır. At üzerinde kolay hareket etmeyi sağlayan dar paçalı pantolonlar ve kısa kaftanlar, göçebe hayatın işlevsel bir gerekliliğidir (Ögel, 1991, 2; Kopan, 2008, 64; (Tavkul, 1993, 40). Kuşak yalnızca bir aksesuar değil, aynı zamanda silah taşımaya ve çeşitli eşyaların bağlanmasına imkân veren çok amaçlı bir unsurdur (Çoruhlu, 2006, 171; Ögel, 1991, 20; Gerçek, 2012, 53; Sakaoğlu-Akbayar, 2002, 69; Süslü, 2007, 156). Göçebe yaşam, aynı zamanda taşınabilirlik

ve pratikliği ön plana çıkarmıştır. Deriden yapılmış rahat giysiler, bu yaşam biçimine uyum sağlamaktadır Eycil-Uş, 2019, 82; Arıç, 2006, 143). Dayanıklılık da önemli bir unsur olmuştur; kalın keçe ve deri çizmeler hem iklim koşullarına dirençli hem de uzun süre kullanılabilir niteliktedir (Kopan, 2008, 64; Tavkul, 1993, 40; Guliyeva- Meydan, 2020, 171). Bu özellikler, göçebe yaşamın giyim-kuşamda bıraktığı en önemli etnografik izler olarak değerlendirilebilir.

Görsel- 7: Bilge Kağan'ın eşine ait heykelden yararlanılarak çizilmiş kadın giysisi (Salman, 2006, 30).

Görsel 7'da kadın giyimi daha uzun ve sade bir kesime sahiptir. Göçebe kültürde kadınlar da aktif bir yaşam sürmüş, ancak giyimlerinde işlevsellik ile birlikte zarafet de gözetilmiştir. Kadın giysisinde kemer vardır; bu durum hem işlevselliği hem de süslenme arzusunu yansıtır. Kemer aynı zamanda bir statü göstergesidir. Kadının başındaki konik şekilli başlık, kadınların da toplumda belirli bir statüye sahip olduğunun göstergesidir. Ayrıca göçebe kültürlerde baş giysileri kimlik belirleyici özellik taşır. Hem iklim şartlarına uyum hem de toplumsal düzen açısından kadın kıyafetlerinde kapalılık önemlidir.

Görsel 8: Kültegin ve Bilge Kağan'ın heykellerinden yararlanarak çizilmiş Göktürk giysisi (Salman, 2006, 29).

Görsel 8'da Göktürk erkek kıyafetlerinde uzun kaftanlar dikkat çekmektedir. Göçebe yaşamda hem at üzerinde hem de günlük yaşamda rahat hareket etmeye imkân sağlar. Kumaşların dayanıklı ve soğuğa karşı koruyucu olması göçebe hayatın zorluklarına uygundur. Beldeki kemer hem giysiyi toparlamak hem de işlevsel amaçla (silah, kese, küçük eşyalar taşımak) kullanılmıştır. Bu da göçebe savaşçı kültürünün bir yansımasıdır. Yüksek ve gösterişli başlıklar statü göstergesidir. Kağan ve beyler, sıradan halktan farklı olarak daha ihtişamlı başlıklar kullanmıştır. Bu, toplumsal hiyerarşiyi ve güç göstergesini simgeler. Deriden yapılmış çizmeler at binmeye uygun, dayanıklı ve fonksiyoneldir. Göçebe kültürün en önemli sembollerinden biridir. Görsellerdeki giysiler göçebe Türk kültürünün pratiklik, statü göstergesi, toplumsal hiyerarşi ve iklim koşullarına uyum gibi etnografik kodlarını açıkça yansıtmaktadır.

Sonuç

İslamiyet öncesi Türklere giyim-kuşam, sadece bedeni örten veya iklim koşullarına uyum sağlayan işlevsel bir unsur olmanın ötesinde, toplumsal yaşamın, inanç dünyasının ve kültürel belleğin en güçlü yansıtıcılarından biri olmuştur. Bu çalışmada ortaya konulduğu üzere, giyim unsurları çok katmanlı

bir göstergeler sistemi olarak işlev görmüş; bireyin kimliğini tanımlayan, toplumsal düzeni görünür kılan ve kolektif inançlarla ilişkilendirilen anlamlar taşımıştır.

Kimlik boyutu incelendiğinde, giyim-kuşamın toplumsal statü, cinsiyet, yaş ve meslek farklılıklarını ayırt edici nitelikte olduğu görülmektedir. Kaftan, börk, kemer gibi unsurlar yalnızca işlevsel bir giyim parçası değil; siyasi otorite, sosyal hiyerarşi ve bireysel kimliğin görsel temsilleri olmuştur. Özellikle aristokrat sınıfın ipekli ve işlemeli giysileri, altın tokalı kemerleri ve sembolik başlıkları, dönemin toplumsal tabakalaşmasını güçlü bir şekilde ortaya koymuştur. Böylece giyim, Türklerin sosyal örgütlenmesinde bir tür “kimlik kartı” işlevi üstlenmiştir.

Sembolizm boyutu ise, kıyafetlerin yalnızca statü göstergesi değil, aynı zamanda kozmolojik ve dinî anlamların da taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Renkler, motifler ve aksesuarlar aracılığıyla giyim-kuşam, mitolojik düşünce ve inanç dünyasıyla iç içe geçmiş bir sembolik dil üretmiştir. Örneğin beyazın kutsallıkla, kırmızının savaşıyla, mavi ve yeşilin doğayla ilişkilendirilmesi; kurt, ejder, güneş veya kartal motiflerinin koruyucu ve güç sembolleri olarak kıyafetlerde yer alması, giyim aynı zamanda bir “manevi zırh” işlevi gördüğünü göstermektedir. Dolayısıyla kıyafetler, bireyleri sadece fiziksel çevreye karşı değil, aynı zamanda görünmez güçlere karşı da koruyan sembolik nesnelere olarak konumlanmıştır.

Etnografik kodlar ise, giyim-kuşamın ekonomik, coğrafi ve kültürel koşullarla nasıl şekillendiğini göstermektedir. Türklerin göçebe yaşam tarzı, hayvancılık faaliyetleri ve doğaya bağımlı üretim biçimleri, yün, keçe, deri gibi malzemelerin yaygın kullanımını zorunlu kılmıştır. Bu malzemeler, gündelik yaşamın pratik ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış; aynı zamanda toplumsal hafızada doğayla kurulan ilişkinin bir ifadesi olmuştur. Öte yandan, İpek Yolu ticaretinin etkisiyle ipek, altın ve değerli kumaşların aristokrat kesimde kullanılması, Türk giyim kültürünün yalnızca yerel üretime değil, aynı zamanda uluslararası kültürel etkileşimlere de açık olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türklerin bir yandan doğayla uyumlu bir yaşam sürdürürken, diğer yandan farklı kültürlerle sentez yaratan dinamik bir topluluk olduklarını ortaya koymaktadır.

Bu çok boyutlu inceleme, giyim-kuşamın İslamiyet öncesi Türklerde işlevsel, sembolik ve kültürel kodları eş zamanlı olarak barındırdığını göstermektedir. Giyim, bireyin kimliğini ve toplumsal konumunu tanımlarken; aynı zamanda dinî inançlarla, mitolojik tasavvurlarla ve ekonomik düzenle doğrudan bağlantılı bir “kültürel metin” işlevi görmüştür. Dolayısıyla kıyafetler, yalnızca maddi kültürün bir parçası değil, aynı zamanda kolektif hafızayı taşıyan, toplumsal sürekliliği sağlayan ve kimlik inşasına aracılık eden güçlü semboller olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, İslamiyet öncesi Türk giyim-kuşam kültürü, Türklerin tarihsel kimlik inşasında merkezi bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem işlevsel hem de sembolik katmanlarıyla bu kültür, Türklerin yaşam biçimlerini, inanç sistemlerini, toplumsal örgütlenmelerini ve kültürel etkileşimlerini bir arada yansıtmaktadır. Bu yönüyle giyim-kuşam, Türk kültür tarihinin anlaşılmasında yalnızca yardımcı bir unsur değil, doğrudan kimliksel, sembolik ve etnografik bir kaynak olarak incelenmesi gereken temel alanlardan biridir.

Kaynakça

- Abalı, Nurullah. *Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2009.
- Alekseyev, N. *Türk Dilli Sibiryalı Halkların Şamanizmi*. Konya: Kömen Yayınları, 2013.
- Alizade, R. *Türk Mitolojisinde Kültler*. İstanbul: Aydın Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Alyılmaz, S.- Ayyılmaz, C. “Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3/3/4 (2014), 1-33.
- Anadol, Cemal. *Tarihe Hükmeden Millet Türkler*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2010.
- Aral, Beyza. “Kültüğün’in Heykel Başındaki Yırtıcı Kuş Tasvirinin Mahiyeti Hakkında”, 5 (2012), 29-38.
- Arıç, Ayten. “Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22 (2006), 141-160.

- Artun, E. "Adana ve Osmaniye Halk Kültürü'nde Giyim Kuşam Geleneği". ed. M. Tekin Koçkar. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi: Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2008.
- Aslan, Şenay. *Türk Mimari Süsleme Sanatında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Aydemir, Âdem. "'Türk Folklorunda Nişanlanma ve Evlilik Sembolü olarak; 'Gerdanlık, Küpe ve Yüzük'". *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, (2010), 1-7.
- Aytaş, Gıyasettin. "'Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve 'Haza Destan'ı Geyik'". *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 2 (1999).
- Bakır, Abdulhalik. *"İslam Dünyasında Tekstil Sanayi, Giyim-Kuşam ve Moda"*. Ankara: Bizim Büro, 2005.
- Baykuzu, Tilla Deniz. *"İslam Öncesi Orta Asya Türklerinde Kur ve Kurluk"*. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53/1, 2013. 221-250.
- Beston, P. "'Gold of the Great Steppe' at the Fitzwilliam Museum". *Archaeology/History*. 23 Aralık 2021. Erişim 21 Aralık 2025. <https://www.petersommer.com/blog/archaeology-history/gold-of-the-great-steppe-afitzwilliam-museum>
- Bozcu, M. M. *Bezeklik Mağara Tapınaklarındaki Duvar Resimleri (Doktora Dersi Seminar Çalışması)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2009.
- Caferoğlu, A. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Enderun Kitapevi, 1993.
- Çoruhlu, T. "'Giyim Kuşam'". *Thema Larousse Tematik Ansiklopedi*. Cilt 6. İstanbul, 1993.
- Çoruhlu, Yaşar. "'Göktürk Devrinde Bazı Heykeller Üzerine Düşünceler'". IX. *Ortaçağ ve Türk Dönemi kazılan ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*. 171-187. Erzurum, 2006.
- Çoruhlu, Yaşar. *Erken devir Türk sanatı: İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişimi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.
- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Sanatı'nda Hayvan Sembolizmi: Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebi Tasavvurlara Göre*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Deveci Bozkuş, Yıldız. *İslamiyet Öncesi Dönemin Türk Kültür ve Uygarlığına Genel Bir Bakış*. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences* (2022). 335-349.
- Diyarbakirli, N. *Hun Sanatı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972.
- Diyarbakirli, N. *İslamiyetten Önce Türk Sanatı, Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993.
- Dovdoi, B. *Eski Türk Anıtları ve Taş Heykelleri, Cengiz Han ve Mirasçıları Büyük Moğol İmparatorluğu*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, 2006.
- Ercilasun, A. vd., "Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü". Cilt 1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Ergin, M. *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: TDK Yayınları, 2014.
- Ersoy, N. *Semboller ve Yorunlar*. İstanbul: Dönence Yayınları, 2007.
- Ertuğrul, Erman. "Kazakistan'da Göktürk Kağanını Tasvir Eden Altın Tokalar Bulundu". *Arkeofili*. 2024. Erişim 19 Kasım 2025. <https://arkeofili.com/kazakistanda-gokturk-kaganini-tasvir-eden-altin-tokalar-bulundu/>
- Ertürk, Nilay. *Orta Asya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na Türklerde Giyim Kuşam*. İstanbul: HayalPerest, 2018.
- Esin, Emel. *Türk Kültür Tarihi, İç Asya'daki Erken Safhalar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1985.
- Eycil- Ahmet; Us, Ünzile. "İslamiyet Öncesi Türk Tarihinde Sanatı Etkileyen Unsurlar". *Asia Minor Studies journal* 7/1 (2019), 81-94.
- Genç, Reşat. "'Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı-Yeşil'". *Erdem* 9 (27) (1997), 1075-1110.

- Gerçek, Merve. *Giyimde "Kültürel Taşıyıcılık"*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, 2012.
- Göktürk, İsmail. *Türk Kültür Tarihi Üzerine Yazılar*. Iksad Publishing House, Ankara, 2022.
- Gömeç, S. "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20/31 (2000), 51-92.
- Guliyeva, Minara- Meydan, Cemal. "Büyük Selçuklu Dönemi Saray Giyim Kuşamı". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi* 16 (2020).
- Gülensoy, Baybars. *Kaya- Duvar Resimleri, Fresk ve Balballarda Eski Türk Tipi Figürleri (Grafik sanatı açısından bir inceleme)* (1997).
- Gülensoy, Tuncer. *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*. İstanbul, 1989.
- Güneri, S. "Eski Türklerde Kenevir Ritüeli". *Veryansın TV*. 16 Ocak 2025. Erişim 21 Aralık 2025. <https://www.veryansintv.com/yazar/semih-guneri/kose-yazisi/eski-turklerde-kenevir-ritueli>
- Işık, Ramazan. "Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Bunlara Bağlı Kültler". *İlahihay Fakültesi Dergisi*, Elâzığ, 2004. 89-106.
- İnan, A. *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.
- İndirkaş, Z. *Türklerde Hükümdar Tacı Geleneği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, 2002.
- İskenderzade, Lale Avşar. "'Dede Korkut Hikayelerinin Türk Plastik Sanatlara Yansıması'". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2007), 319-340.
- İskenderzade, Lale Avşar. "Göktürk Dönemi İnsan Figürlü Taş Anıtlar". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24 (2010), 255-269.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1983.
- Kalkan, M. *Orta Asya Türk Devletlerinde Ordu ve Savaş Stratejileri*. İzmir: Kaynak Yayınları, 1995.

- Kırgızıoğlu, N.G. ““Anadolu’da Geleneksel Kadın Başlıkları””. 4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, 5. Cilt, Maddi Kültür, Ankara: Kültür Bakanlığı HKAG Yayınları, 1992.
- Koca, F.-Koca, E.- Vural, T. “Kültürlerarası Etkileşimde Giyim Kuşam”,38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (15 Eylül 2007). 793-808.
- Koca, S. K. *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Koç, Fatma- Koca, Emine. “Orta Asya’dan Anadolu’ya Türklerde Giyim Kuşam Kültürü ve Tarihsel Kökenleri”. *Güzel Sanatlarda Yenilikçi Çalışmalar*, ed. Göktürk Erdoğan. 229-259. İzmir, 2023.
- Kopan, Demet. *Anadolu’da Deri Giyim Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kurt, Gökhan. ““Erken Ortaçağ Türk Kavimlerinde Giyim Kuşam ve Moda””. *Turkish Academic Studies- TURAS* 3/2 (20 Aralık 2022), 30-50.
- Kutlu, M.- Özmen, A. ““Kimlik(ler) Sembolü Olarak Giyim, Kuşam ve Süsleme””. *Halk Kültüründe Giyim Kuşam ve Süsleme Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. ed. M. Tekin Koçkar. Eskişehir: Eskişehir Orhangazi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Küçük, Salim. *Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı*. *Bilig, Sayı* (2010). 185-210.
- Liu, Xinru. “Nomads and Oasis Cities: Central Asia from the 9’th to 13’th Century”. *The Silk Road*, 13 (2015), 45-59.
- Lopsan, Mb, K. ““Tuvaların Eski Gelenekleri””. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 458-468.
- Ögel, B. *Türk Kültür Tarihine Giriş 5, Türklerde Giyecek ve Süslenme (Göktürklerden Osmanlılara)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Ögel, B. *Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Köy ve Şehir Hayatı (Göktürklerden Osmanlılara)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

- Ötkür, Zulhayat. "Uygur Kadınlarının Geleneksel Giyimi "Perice" ve "Telpek"". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 15 (23 Haziran 2020), 187-193.
- Özcan, Behiye Asude. "Türk ve Slav Kültüründe Siyah Renk". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), (2018), 269-292.
- Özdar, L. "'Orta Asya'da Kadın Başlıkları ve Baş Süslemeleri'". *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1997.
- Özdemir, Melda. "'Gerede İlçesinde Deri Kemer Yapımı'". *Journal of Turkish Studies* 11/Volume 11, Issue 8 (01 Ocak 2016), 271-271.
- Pilici, Aliona. "'Tarihsel Süreçte Sembolden İkona: LOGO'". *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanatta Yeterlilik Tezi*, 47.
- Polosmak, N. V. "A Different Archaeology Pazyryk culture: a snapshot, Ukok". *Science First Hand*. 2015. Erişim 20 Aralık 2025. <https://scfh.ru/en/papers/a-different-archaeology-pazyryk-culture-a-snapshot-ukok-2015/>
- Potapov, L. *Altay Şamanizmi*. Konya: Kömen Yayınları, 2012.
- Roux, Jean-Paul. *Türklerin tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2015.
- Sakaoğlu, N. – Akbayar, N. *Derinin Anadolu'da Bin Yıllık Öyküsü*. İstanbul: Orjin Group, 2002.
- Sakarya, M.- Kızılkaya, H.T. "'İslam Öncesi Türklerde Kemer Kullanımı ve Özellikleri'". *Ulakbilge*, 53 (2020), 1211-1229.
- Salman, Fikri. "Başlangıcından Türkiye Selçuklularına Kadar Türklerde Tekstil ve Dokumacılık Sanatı". *Türkler*, Cilt 4, 208-214. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Salman, Fikri. "Göktürk Dönemi Kıyafetleri". *Sanat Dergisi* (Eylül 2006). 12-34.
- Salman, Fikri. *Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar Türklerde Kıyafet Biçimleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2013.

- Serbest, Kamile. "Uygur Türklerinin Giyim-Kuşam Kültüründe Öne Çıkan Semboller". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 11/34 (20 Mart 2023), 194-213.
- Seroşevskiy, V. *Yakuti: Opıt Etnografiçeskogo İsledovaniya*. Saint Peretburg: Russkoe Geografiçeskogo Obşestvo, 1896.
- Shahgoli, N. vd. "Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım" *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), (2019), 147-379.
- Süslü, Ö. *Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2007.
- Şeşen, Ramazan. *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 1995.
- Şimşek, Esmâ. "Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta olan "Ana Geyik" Efsanesinde Mitolojik Unsurlar". *Milli Folklor* 4/26 (1995). 17-22.
- Tavkul, U. "Tarihi Türk Erkek Kıyafetleri". *Milli Folklor* 19 (1993), 40-45.
- Tekçe, F. *Pazırık*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Tezcan, Mahmut. "'Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim'". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 16 (1) (1983).
- Türkoğlu, S. *Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları, 2002.
- Yeşilyurt, E. "'Baş Bağlamanın İletişimdeki Dili'". *Halk Kültürü'nde Giyim-Kuşam ve Süsleme Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. ed. M. Tekin Koçkar. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2008.
- Zümbül, T. - Değerli, N. "'Şaman Giysileri Üzerindeki Desenler ve Semboller'". *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal* 8 (2022), 2004-2017.